

мысли).

4. Шпенглер О. Закат Европы / Шпенглер О. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. – 640 с.
5. Юркевич П. Д. Історія філософії права (давньої) // Юркевич П. З рукописної спадщини / Упорядкує., пер. укр. і комент. М.Ткачук. — К.: Видавничий дім “КМ Academia”, Університетське видавництво “Пульсари”, 1999. — 332 с.

Annotation

Melnychuk T. F. Harmony as ideal of education of ancient society: there is philosophical-aesthetical analysis. In the article it is carried philosophical-aesthetical analysis of ancient interpretation of concept “harmony”. Author has proved that this term was formed in the context of cosmocentric consciousness of ancient human, in which there are principles of unity microcosm and macrocosm. Therefore necessity of aesthetical education of ancient citizen was determinate of political life of ancient society. It provides harmonious combination of abilities of a free man in the conditions of diversity of social roles of ancient society.

Keywords: *harmony, ancient, citizen, aesthetical education*

*Назаренко М. С.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ФУТУРОШОК ЯК АПОКАЛІПТИЧНЕ ПЕРЕДЧУТТЯ МАЙБУТНЬОГО

Стаття присвячена аналізу проблем науки XXI століття – футурології. Особливу увагу звернено на характеристику такого явища як “футурошок”, вперше застосований та охарактеризований американським філософом Елвіном Тофлером. Розглядаються останні дослідження з даної проблематики, зокрема відомого трансгуманіста Елізера Юдковскі.

Ключові слова: *футурологія, футурошок, зміна, адхократія, рівень шоку*

Вступ. Прогнозування історії набуває все більшої популярності, інтенсивності та залучає до своїх проектів найкращі наукові здобутки сьогодення. Рівень історичних прогнозів наближається до справжніх соціокультурних стратегій розвитку суспільства, футуристичних проектів з метою корегування майбутнього, збереження контролю над ним та над темпом змін, що відбуваються внаслідок науково-технічного прогресу.

В межах історичного прогнозування можна виділити цілі жанри, які знаходять своє відображення не тільки в науці, але й в мистецтві (зокрема, художньому та літературі) такі як: утопія, есхатологія та футурологія. Хоча такий дослідник як Іван Болдирів в своїй статті “Эрнст Блох об утопии и утопическом” стверджує, що утопія за Блохом є іманентною світу, необхідною для будь-якого творчого акту, тобто є певним суспільним архетипом, виражаючись юнгівською мовою, прагненням людини до досконалого співжиття у суспільстві: “Блох наполягає на тому, що в науковому пізнанні, у релігійній практиці, в художній творчості нас супроводжує утопічне мислення як реалізація прихованих можливостей світу, актуалізація чогось реально присутнього, але *ще не проявленого*” [1, с. 85]. Незважаючи на це, на сьогоднішній день цей жанр історичного прогнозування (фантазування) є вичерпаним, залишивши

свої рефлексії лише для фантастичного роману. Це пов'язано з невдалим досвідом втілення утопій, таких як марксизм. Розчарування теоретичними побудовами, які мали привести до “світлого майбутнього”, а також необхідність врахування реальних чинників розвитку, конкретної програми втілення пропагованих ідеалів народили поняття “футуристичного проекту”.

Аналіз досліджень і публікацій. Утопія та утопічне мислення є достатньо проаналізованими як у працях західних, так і вітчизняних дослідників. Серед них можна назвати таких як Ернст Блох, Карл Мангайм, Поль Рікер, Мелвін Ласкі, Фріц та Френк Манюель, Марваль Хосе Антоніо, Бурмістров Сергій Леонідович, Іконніков Андрій Володимирович, Шадурський Максим Іванович та інші. Ці дослідники піддали поняття “утопії” детальному аналізу, враховуючи різноманітні аспекти та підходи.

Метою даної статті є аналіз феномену футурошоку на основі відповідної праці відомого американського філософа Елвіна Тофлера та теоретичних розробок його послідовника Елізера Юдковскі

Два інших жанри історичного прогнозування: есхатологія та футурологія є об'єктами соціально-філософського дискурсу кінця ХХ – початку ХХІ століття. Есхатологія набула нового філософського смислу, порвавши свої зв'язки з релігією і звернувшись до кризових реалій сучасного суспільства, до проблеми ідеології та до концепту “кінця історії”. Пов'язано це з іменами Георга Гегеля, Олександра Кожева, Френсиса Фукуями, Жана Бодрійяра, Арнольда Гелена. Звернення до концепту “кінця історії” (саме в соціокультурному розумінні) зробило її проекцією майбутнього, одним з варіантів завершення еволюції та науково-технічного прогресу, а отже предметом вивчення **футурології (прогностики)**.

Основна частина. Футурологія (від лат. – *futurum* – майбутнє та *logos* – вчення) є наукою, що займається прогнозуванням майбутнього, в тому числі шляхом екстраполяції існуючих технологічних, економічних або соціальних тенденцій або спробами передбачення майбутніх тенденцій. Термін “футурологія” запропонував Осип Флехтхайм в 1943 році у листі до Олдоса Хакслі, який з ентузіазмом його прийняв і ввів в оберт. Прогнозувати майбутнє намагались всі філософи, релігійні мислителі і пророки з давніх часів: Платон, Аристотель, біблійні пророки (Ісайя, Іоан Богослов), Нострадамус та інші. Перші спроби наукових прогнозів відносяться до кінця ХІХ століття: “Германия в 2000 году” (1891) Георга Ермана, “Будущая война и ее экономические последствия” (1897) Івана Бліоха, “Набросок политической и экономической организации будущего общества” (1899) Гюстава де Молінарі, “Предвосхищения” (1901) Герберта Уелса. В 20-тих-30-тих роках ХХ століття достатньо впливовою книгою була “Дедал, или Наука и будущее” Джона Холдейна. У Радянському Союзі було прийнято розділяти “буржуазну футурологію” та “наукову” (марксистську) прогностику. Серед найвідоміших футурологів можна назвати такі прізвища як: Даніел Бел, Герман Кан, подружжя Бестужевих, Артур Кларк, Елвін Тофлер, Джон Нейсбіт та інші.

Основними проблемами, які ставить філософія перед футурологією можна звести до двох головних:

- 1) майбутнє не існує як об'єкт;
- 2) прогнозування як дослідження тенденцій розвитку буття не є наукою.

І дійсно, дані, які подаються футурологією не можна верифікувати в суворому науковому сенсі, окрім напруженого очікування майбутнього, яке може або підтвердити або спростувати ті чи інші прогнози, але футурологи залучають наукові методи для своїх досліджень.

Основні методи, якими користується футурологія можна розділити на 4 групи:

1. Спрямовані на з'ясування загальної думки опитування експертів з допомогою методу Дельфі (назва від Дельфійського Оракулу) або анкетування;
2. Статистичні методи, такі як екстраполяція, імовірнісний аналіз, регресійний та кореляційний аналіз;
3. Пошук аналогій майбутнього з існуючими системами і складання сценаріїв майбутнього;
4. Рольові ігри, симуляції, переговори та інші методи групової роботи з планування та прогнозування майбутнього [2].

Важливим є сприйняття суспільством не тільки футуристичних прогнозів, але і тих подій, швидкість змін яких постійно актуалізують майбутнє, роблячи його динамічним та нестійким. Таке сприйняття було названо **“шоком майбутнього”** або **футурошоком**. Першою людиною, яка сформулювала ідею Шока Майбутнього, був Елвін Тофлер зі своєю книгою **“Шок майбутнього”**, яка побачила світ в 1970 році. Його головна ідея полягала в тому, що суспільство відчуває незвичайні структурні зміни, революційний перехід від індустріального суспільства до **“суперіндустріального суспільства”**. Ці зміни негативно впливають на людей, змушуючи знаходитись у постійному страхі та стресі, пригніченому стані, тому більшість соціальних проблем є симптомами шоку майбутнього.

Незважаючи на те, що вище названа книга Тофлера вийшла ще у 1970 році, явище футурошоку не є достатньо дослідженим, окрім Тофлера сам термін **“футурошок”** зустрічається ще в роботах Френсиса Фукуями, вивчається так званим трансгуманістичним рухом (світового рівня, а також російським трансгуманістичним рухом), зокрема трансгуманістом Єлізером Юдковскі.

Тому основною метою даної статті є аналіз явища футурошоку, його основних рис та особливостей.

В передмові до книги **“Шок майбутнього”** професор П. С. Гуревич підводить нас до розуміння головного концепту Тофлера, до витоків соціального дискомфорту сучасної людини: **“Ви прокидаєтесь вранці і розумієте, що світ, який довгі роки сприймався як фон вашого життя, змінився”** [3, с. 3]. **“Справа не тільки в тому, що ми розширили сферу змін, зробили їх масштабніше – ми змінили їх темп. На нас знаходить лавина подій, які швидко змінюють одна одну, що призводить до перетворення нашого сприйняття часу. Ми “відчуваємо” життя інакше, ніж наші попередники, і саме в цьому відмінність сучасної людини”** [3, с. 11].

Невже в минулі історичні епохи не відбувались подібні зміни, невже людина ніколи не **“відчувала життя інакше, ніж попередники”**? Що нового та актуального

можуть нам сказати футуристичні сентенції, висловлені в 70-х роках ХХ століття? Зазначимо кілька аспектів, що розкривають актуальність вищезгаданої роботи Тофлера:

1. У ХХ столітті Тофлер змалював психологічний портрет сучасної людини, не застосовуючи при цьому ні методів психоаналізу, ні термінології екзистенціалізму, те, що філософами та психологами було названо “кризою”, “нігілізмом”, “екзистенційним вакуумом”, він назвав “шоком майбутнього”, поневірянням сучасної людини, яке викликано змінами. Це хвороба, яку не знайдеш в жодному словнику психологічних відхилень, але існуючи у нашій соціальній дійсності, у свідомості, вона призводить до особистісних та соціальних проблем. “Шок майбутнього – це дезорієнтація, яка викликає запаморочення, засіб передчасного приходу майбутнього. Він може опинитися найсерйознішою хворобою сьогодення” [3, с. 22].

2. Тофлер детально аналізує зміни, які призводять до “хвороби ХХІ століття”: економічні, соціальні, культурні, достатню увагу приділяє питанням моральної відповідальності за наслідки науково-технічного прогресу, не займаючись при цьому “переоцінкою цінностей”, ставить діагноз, попереджає людство про катастрофу, яка є невідворотною, якщо не вжити заходів “профілактики”: “Незадоволеність, масовий невроз, ірраціональність та розквіт насилля, які ми можемо ясно побачити у сучасному житті, це тільки перша ластівка того, що може чекати нас попереду, якщо ми не зрозуміємо і не почнемо лікувати цю хворобу” [3, с. 23].

3. Тофлер не тільки описує зміни, які відбувається у світі, але й наполягає на їх унікальності, радикальній відмінності від всіх попередніх історичних подій. Такою радикальною відмінністю є темп їх здійснення та швидкість поширення через численні засоби масової інформації, за словами Бодрійяра “При тому, що інформація поширюється миттєво, часу для самої історії не залишається. Їй просто ніколи відбуватись. Вона циркулює миттєво...” [3, с. 258]. Крім того, з приходом глобалізації події втрачають власну локалізованість і набувають вигляд світової лихоманки, історичної епідемії, яка поширюється за принципом лавини: “Цей відрізок життя також відрізняється від інших величезним розширенням масштабів часу. Ясно, що епохальні перевороти відбувались і протягом інших відрізків життя. Війни, епідемії чуми, землетруси та голод стрясали суспільний порядок і раніше. Але ці потрясіння та перевороти відбувались у межах одного або кількох найближчих суспільств. Змінювались покоління, навіть століття перш ніж їх вплив поширювався за межі цієї території... Сьогодні сітка соціальних зв’язків сплетена настільки тісно, що наслідки сучасних подій негайно поширюються по всьому світу” [3, с. 27].

4. Футуристичні прогнози Тофлера побудовані завдяки спостереженню та аналізу економічних та соціокультурних тенденцій світового розвитку, із залученням даних статистики, соціології, а також досліджень провідних західних соціальних філософів та економістів. Тофлер започаткував дискурс про адаптацію людини до змін, викликавши цілу консервативну хвилю у науковому колі, де основними об’єктами обговорення постали проблеми біологічної та психологічної готовності людської істоти до новації, про можливості пошуку гармонії власного існування,

стабільності власної екзистенції. При цьому дослідник не торкався питань філософської антропології і не намагався відповісти на питання про сутність людської природи.

5. Елвін Тофлер не тільки описує наявний стан речей та прогнозує майбутній, а намагається віднайти “ліки” від винайденої ним хвороби. Подібна приреченість та апокаліптичність, яка звучить в його роботі властива філософії постмодернізму, але на відміну від представників цієї течії, він не прагне викликати ажіотаж, постулюючи суцільну смерть. В його роботі немає ні пафосу, ні декадансу, ні претензій на власну оригінальну термінологію, не зважаючи на те, що проблеми, які він зачіпає мають світовий масштаб. Єдиним суттєвим недоліком футурології Тофлера є якраз претензії на всезагальність, глобальність явища “футурошоку” при наявному обмеженні дослідження лише західною цивілізацією (Західна Європа, Америка). Насамперед це пов’язано з низьким рівнем модернізації та пізнім або недобросовісним, неправильним впровадженням ліберальних цінностей в основу суспільного розвитку так званих країн третього світу (особливо коли мова йде про середину-кінець ХХ століття).

Елвін Тофлер ще в 1965 році в одній зі своїх статей опублікованих в “Horizon” використав термін футурошок (після чого в 1970 з’явилась однойменна книга), на формування якого вплинули його власні спостереження за виступами, доповідями та зауваженнями провідних експертів у різних галузях науки, серед яких були нобелівські лауреати, професійні футурологи та філософи. На основі висловлених ними страхів та занепокоєностію адаптацією до майбутнього він зробив два важливих висновки:

- По-перше, шок майбутнього – не є віддаленою перспективою майбутнього, а реальна хвороба, від якої вже страждає велика кількість людей. Це психобіологічний стан, який можна описати в медичних та психіатричних термінах;
- По-друге, він поступово приходив до розуміння того незаперечного факту, що люди, які, власне, здійснюють зміни або готують людей до них, не розуміють справжньої онтології цієї мінливості, не мають глибокого розуміння про теорію адаптації, не уявляють механізмів боротьби з негативним впливом нестійкості людського буття, що так властиве кінцю ХХ – початку ХХІ століття.

Шок майбутнього виникає внаслідок накладання нової культури на стару. Це шок культури у власному суспільстві. При цьому не тільки індивід, а ціле покоління – враховуючи його найслабкіших, найменш розумних і найбільш ірраціональних членів – в один момент переноситься в цей новий світ і як результат – масова дезорієнтація у великих масштабах. Багато з нас, за словами Тофлера, відчуває невиразне, але дуже нав’язливе почуття, що все відбувається швидше. Фахівці, які не встигають за останніми відкриттями у власних професіях, конференції, які присвячені новим глобальним викликам, що виходять з під контроль людини є випадками не поодинокими, а широко розповсюдженими.

Аналіз футурошоку потрібно починати із розуміння основної причини, що її спричиняє, а саме “зміни” як такої. Отже, “зміна – це процес, з допомогою якого майбутнє проникає в наші життя, важливо подивитись на нього уважно, не просто у

великій історичній перспективі, але також з позиції індивідів, які живуть, дихають, які його відчувають” [3, с. 15]. Тому головною метою своєї праці відомий футуролог вважає винайдення гармонії людини із власною екзистенцією та буттям (перебуванням) у цьому світі. Для цього має бути побудована нова ефективна теорія адаптації, де врахування швидкості змін превалюватиме над врахуванням напряду останніх. Майбутня теорія адаптації має будуватися на спробі відшукати баланс між швидкістю змін та швидкістю людської реакції на них. Адже головною причиною футурошоку якраз є збільшення розриву між ними.

Що свідчить на користь подібного розриву?

- Цикл впровадження технологічної інновації складається з трьох основних етапів: створення ідеї, її практичне застосування та поширення у суспільстві, реалією сьогоdnішнього дня є скорочення часового проміжку між цими етапами. Нові наукові відкриття здійснюються кожен день і вводяться в дію набагато швидше ніж раніше. Швидкість накопичення знання про людину і навколишній світ зростає в геометричній прогресії, перефразовуючи Френсіса Бекона на сучасну соціальну мову “Знання – це зміни”;
- Швидкість відчувається не лише у технологічних інноваціях, але у темпі життя кожного окремого індивіда. Для прикладу Тофлер наводить поняття “очікуваної тривалості”, тобто сприйняття часу згідно внутрішніх ритмів. Отже, всі наші дії обумовлені цією “очікуваною тривалістю”, відповідно, індивід, який внутрішньо відчуває принцип прискорення, який розуміє, що речі в навколишньому світі рухаються швидше, автоматично, неусвідомлено компенсує стиснення часу. В результаті ситуація застає людину зненацька, невідготовленою. Крім того, суттєвою різницею між людиною минулого і людиною майбутнього виступає актуалізована нині концепція “тимчасовості”. Тимчасовість – це нова “стислість” в побутовому житті, вона викликає почуття нестійності. Нестійними здаються не тільки наші стосунки з іншими людьми, нестійними стають наші зв’язки з речами, з місцями, з інституційним або організаційним оточенням, з ідеями, з потоками інформації. Отже, речі, місця, соціальні зв’язки, організаційні структури, ідеї – все це “витрачається” або “споживається” швидше.

Спробуємо також прослідкувати, які саме зміни на думку Тофлера “шокуватимуть” у майбутньому своєю пришвидшеною та невідворотною циркуляцією.

- *Принцип одноразовості та недовговічності речей.* Сучасна економіка починає працювати швидше на зниження витрат виробництва, ніж вартості ремонтних робіт. Адже витрати залежать від його автоматизації, а ремонт є ручною операцією. Звідси випливає що “краще річ замінити, ніж її полагодити”. Вигідним та економічно виправданим є виробництво дешевих одноразових речей, які не підлягають ремонту, ніж речі, які можна полагодити. Вкладання капіталу в довгостроковий товар має ризик у невідповідності останнього мінливим потребам людини майбутнього. Крім того, ще одним фактором формування нової економічної парадигми є вдосконалення продукту виробництва, надання нової

функціональності, виготовлення модних примх, які змінюють одна одну не встигаючи пройти строку свого фізичного зносу, але встигають застарівати “морально”. Таким чином формується “економіка недовговічності”, яка користуються тимчасовими методами, реагуючи на тимчасові потреби.

- “*Знищення географії*”. Ніколи ще в історії, стверджує Тофлер, відстань не означала так мало. Ніколи зв’язки людини з місцем проживання не були такими недовговічними. Пожвавлене переміщення (мобільність) або міграція людей – одна із характерних рис сучасного суспільства.

- “*Модуляризація людських відносин*”. Відбувається зменшення тривалості стосунків між людьми. Урбанізація сприяє збільшенню кількості цих відносин, розширенню соціального поля людини. Цьому сприяє згадана вище територіальна, а також професійна міграція.

- *Адхократія*. Адхократією Елвін Тофлер назвав нову систему організації, яка вже приходить на зміну бюрократії. В основу цієї системи він поклав утворення організаційних спілок, які утворюються для вирішення короткострокових планів та завдань, а після виконання відбувається “розбирання” цих структур, в тому числі людей, які в неї входили. Поки суспільство є відносно стабільним, воно зазвичай ставить перед людьми проблеми рутинні, ті, що можна передбачити. Отже при такій умові і організаційні структури будуть відносно стабільними. Але якщо з’являється все більше і більше якісно нових задач та проблем, то традиційні форми організації стають неефективними. Крім того, відбувається руйнування принципу ієрархії, який виступає головним в бюрократичній організаційній системі. Раніше люди виконували одну й ту саму роботу. Кожна ситуація регулювалась своїми законами. І кожна людина знала абсолютно точно, яке місце вона займає у цій вертикальній ієрархії. Динамічність, що лежить в основі сучасного виробництва оголошує її смерть, руйнування полягає в прагненні скоротити термін виконання певного завдання до мінімуму шляхом знищення зайвих ланок в ланцюгу, які знаходяться між верхівкою, яка формує завдання та безпосередніми його виконавцями: “одночасна вимога більшої кількості інформації і пришвидшеної її передачі – ось що руйнує зараз великі ієрархічні вертикалі, які є настільки типовими для бюрократії” [3, с. 160]. Змінилося саме розуміння “професії”, яке вийшло за межі вузько вузької спеціалізації, нинішні інтелектуальні об’єднання можуть навіть здаватись екзотичними (наприклад біоматематичні або психофармакологічні групи). Тому три основні стовпи бюрократії – постійність, ієрархія та розділення праці втрачають сьогодні свою актуальність та сувору необхідність.

- “*Проектування інформації*”. Інформація починає втрачати свої традиційні форми – усного або письмового повідомлення. Нині інформація проникає в нашу свідомість у формі коду. Крім того, подібні кодовані повідомлення не виникають природним шляхом, і дуже часто складені спеціалістами по комунікації. Вони є стислими, жорстко організованими та чіткими. Вони підкорені певній меті, у них відсутні непотрібні повтори, вони свідомо створені для розміщення якнайбільшої кількості інформації, їх ще називають “інформаційно збагаченими”. Окрім самої

інформації вони можуть містити символіку (особливо у сфері реклами та PR – технологій). Одночасно мова все більше насичується новими словами, в тому числі сленгом, який з'являється як у вербальній так і невербальній формі комунікації. Ці слова швидко з'являються, і так само швидко зникають, їх циркуляція збільшується та набуває нових функціональних значень.

Окресливши ті зміни, які можуть викликати шок майбутнього, потрібно відповісти на питання: а що ж, власне, відбуватиметься з людиною, яка опиниться перед його обличчям? Якщо футурошок визначити як “страждання, фізичне і психологічне, яке виникає відпере навантажень, які фізично відчують адаптивні системи людського організму, а психологічно – системи, які відповідають за прийняття рішень. Простими словами, шок майбутнього – є реакція на поза межне нервово подразнення” [3, с. 352].

- *Фізичний аспект.* Тофлер констатує прямий зв'язок погіршення фізичного здоров'я людини із зміною стилю, образу життя, посиляючись на соціальні опитування та експерименти проведені такими дослідниками як Хінкль, Рейх, Артур, Маккін. Адаптивною реакцією на неочікувані зміни – є викид адреналіну в кров, що при довготривалій дії призводить до стресу та наносить шкоду організму. Отже, будь-яка життєва зміна потребує певної фізичної “відплати”. І чим радикальнішою є зміна, тим вищою “розплата”.

- *Психологічний аспект.* Ознаками порушення психіки при дії футурошоку є збільшення вживання наркотичних речовин, ріст містицизму, періодичні спалахи вандалізму і неспровокованого насилля, політика нігілізму та ностальгія за тиранічними режимами, хвороблива байдужість мільйонів людей. Людина, на думку Тофлера, яка потрапляє в умови сильних змін поводить себе нерационально, навіть часто діє проти власних інтересів (наприклад, під час стихійного лиха). При цьому філософ забуває, що стихійне лихо є екстремальною ситуацією, де включається механізм інстинкту на відміну від ситуації новизни. Отже, основними психологічними рисами психіки людини в умовах шоку майбутнього є стрес, апатія, втомлюваність, дратівливість, а також нездатність прийняття рішення. Останні втрачають свою програмованість, тобто звичність, повторність і набувають рис непередбаченості, оригінальності, модуляції. Подібне різноманіття рішень вводить людину в тривогу, адже із зростанням варіантів вибору зростає і кількість інформації, яку треба обробити для його правильного прийняття.

Внаслідок поєднання психологічного та фізичного аспекту виникає декілька загальних форм поганої адаптації:

1. *Повне заперечення.* Стратегія людини, яка намагається блокувати себе від непрощеної реальності. Така реакція загрожує великою кризою життя.

2. *Спеціалізація.* Спеціаліст намагається йти у ногу із часом, але тільки у вузькому секторі життя. Він використовує останні досягнення в межах своєї професії, але закривається від інших новацій, що має призвести, як вважає футуролог, до усвідомлення подібним індивідом застарілості та непотрібності власної професії.

3. *Одержимість поверненням* до минулих успішних шаблонів адаптації

(реверсіонізм). Реверсіоніст наполегливо крокує за власними програмованими рішеннями та догмами. Отримавши удар з майбутнього він прагне зберегти статус-кво, фіксує на досягненнях минулого.

4. *Надспрощення*. Надспрощувач шукає простого рівняння для пояснення новизни, може маскуватися за вірою та хаотично чіпляється за різні ідеї. В результаті, рухаючись наосліп він обирає будь-яку з них, чим приводить у розгубленість її автора.

Як вже зазначалося вище, Тофлер не тільки дає визначення тим змінам, які відбуваються у соціокультурному середовищі XX-XXI століття, але й прописує механізми боротьби із шоком майбутнього. Для боротьби із “завтра” Тофлер пропонує наступні засоби:

На особистісному рівні

- ми можемо, як вважає дослідник, займатися самоспостереженням (інтроспекцією), особливої уваги з нашого боку заслуговує вивчення реакції на зміни шляхом абстрагування від навколишнього середовища для того щоб оцінити свій внутрішній світ, ми можемо свідомо шукати причини нервового перенапруження;
- створити зони особистої стабільності, що означає зважити всі переваги та недоліки змін у житті, обмежити їх кількість до мінімуму, враховуючи той факт, що перенасичення змінами таке ж шкідливе як і повна відсутність новизни, одним словом раціонально планувати своє майбутнє. Зонами особистої стабільності можуть виступати довготривалі зв'язки з близькими людьми, місця проживання, зустрічей, спогадів.

На суспільному рівні

- *створення тимчасових “ситуативних груп”* для подолання “кризи змін”. Так як членів групи об'єднує почуття ідентичності вони можуть поглянути на свої проблеми об'єктивніше. Метою створення “ситуативних груп” не є групова терапія, а формування стратегії виживання у майбутньому.
- *кризове консультування*. Особливо актуальний пункт для людини сьогодення, який пропонує Тофлер для боротьби з футурошоком. Майбутні кризові консультанти – це не представники таких дисциплін як психологія та медицина, а спеціалісти по кризовим ситуаціям.
- *анклави минулого*. Створення співтовариств ізольованих від навколишнього світу як форму психічного і соціального страхування, своєрідні “музеї минулого”, де існувала би певна змодельована штучно ситуація з, наприклад, доіндустріального суспільства, таким чином утворились би осередки “живої історії”.
- *анклави майбутнього*. Змодельована ситуація майбутнього для адаптації до майбутніх змін. Надання людині відповідної інформації до можливого розвитку подій.

Отже, проаналізувавши погляди теоретика “футурошоку” Елвіна Тофлера, ми можемо сказати, що майбутнє може виступати об'єктом наукового аналізу. Зокрема, теорія адаптація до змін у Тофлера відкривається у новому світлі, без застосування психоаналізу, побудована на своєрідних “моделях” суспільних відносин. Але чи існує

той рівень адаптації людини до змін, який не викликати шоку? Які люди підвладні дії шоку і чому? На це питання прагне відповісти Єлізер Юдковскі, провідний західний трансгуманіст (**трансгуманізм** – філософський напрямок ХХІ століття, в основі якого лежить розуміння людини як істоти, яка не є останньою ланкою еволюції, а може самовдосконалюватися вічно). Продовжуючи розвивати погляди Елвіна Тофлера він висуває 4 рівні шоку [4]:

1. *РШО (рівень шоку нульовий)* – на цьому рівні “звичайна” середня людина нормально сприймає сучасні технології (не передові технології), а технології, які використовуються в повсякденному житті (покращені моделі телевізорів, автомобілів і т.д.). Більшість людей, журналісти, політики. Ступінь змін є пласкою. Майбутнє для людей цього рівня виглядає майже так само як і сьогоднішній день. Практично всі економічні та політичні публікації попадають в цю категорію.

2. *РШ1 (перший рівень)* – віртуальна реальність, продовження життя до ста років, передові досягнення сучасних технологій, які висвітлюються в журналі Wired (в Росії “Комп’ютерра”). Цей рівень для вчених, любителів новинок, перших послідовників, програмістів, технофілів. Ступінь змін: логарифмічна, а через кілька десятиліть досягає плато. На цьому рівні знаходиться більшість футуристів та публікацій про майбутнє. Але вони продовжують думати про майбутнє, як вважає Юдковскі, в консервативних термінах.

3. *РШ2 (другий рівень)* – фізичне безсмертя, освоєння інших планет, радикальна генна інженерія, інопланетні культури. Фанати наукової фантастики. Ступінь змін: між логарифмічною та експоненціальною. До 1980-х років в суспільстві практично не велося обговорення майбутніх змін, які виходять за межі другого рівня. Причину цього Юдковскі вбачає в тому, що ідея прогресу, який радикально прискорюється була ще поза межами знань всіх передових мислителів того часу.

4. *РШ3 (третій рівень)* – нанотехнології, посилення людського інтелекту, повне перебудування людського тіла, міжгалактичні подорожі. Ступінь змін: експоненціальна. Представники на цьому рівні не існували до 80-х років минулого століття, поки не виникли групи екстропіанців та трансгуманістів

5. *РШ4 (четвертий рівень)* – сингулярність, юпетіріанський Мозок, Сила, повне перебудування свідомості, надрозум, постлюдство, комп’ютерні обчислювання в точці Альфа, Апофеоз, повне зникнення звичного життя. Сингуляристи – єдині, хто здатні спокійно обговорювати зміни на цьому рівні і деякі представники психоделіки, такі як Теренс Маккена та Джон Ліллі.

Основною задачею людини є не тільки віра у більш високий рівень шоку, але відчуття комфорту з ними, повне сприйняття.

Отже, бачимо, що Юдковскі удосконалив вчення Тофлера, продовживши його рефлексію на тему “Теорія адаптація до змін”, класифікував зміни майбутнього, їх наслідки для людської свідомості.

Висновок

Таким чином, можна сказати, що дослідження футурошоку в ХХІ столітті буде продовжуватись, так як дискурс заданий Елвіном Тофлером з роками не втрачає, а

навпаки набуває актуальності. Незрозумілий і неприйнятий в 1970 році Тофлер стає “гуру” такої науки як футурологія в XXI столітті. Сама ж наука (а точніше її представники), яка ще виборює свій статус “науковості”, завдяки об’єктам свого дослідження (а сюди відносяться всі майбутні наслідки наукового прогресу) збирає міжнародні конференції по всьому світу, запроваджує нові проекти такі як “Проект Венера”, “Дике майбутнє. В Росії існує Міжнародна академія досліджень майбутнього, з 1968 року функціонує організація під назвою “Римський клуб”, яка займається в основному соціально-економічними прогнозами. Трансгуманізм, сингулярність та футурологія загалом, нині стають новими векторами розвитку філософії.

Що стосується футурошоку, його апокаліптичність лежить в онтології самого цього явища, його масовість та негативний вплив на духовний та фізичний розвиток людини пригнічують її потенціал, саморозкриття, заважає самому існуванню. Єдиним недоліком Тофлера є неврахування чинника різного рівня розвитку країн світу (ступінь технологізації та модернізації), відчувається проамериканський зміст цінностей, які Тофлер кладе в основу універсальних. Футуролог гіперболізує значення шоку майбутнього для всього світу, але цінною та неодмінно дискусійною виступає його теорія адаптація до змін, яка не повинна містити порожньої риторики, а ефективно функціонувати на практичній рівні.

Література:

1. *Болдырев И.* Эрнст Блох об утопии и утопическом / И. Болдырев // Космополис. – 1995. – № 2 (12). – С. 83-85.
2. Российское трансгуманистическое движение (официальный сайт). Футурология. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.transhumanism-russia.ru/content/view/39/33>
3. *Тоффлер Э.* Шок будущего / Э. Тоффлер; [пер. с англ. К. Бурмистров, Л. Бурмистрова, Е. Комарова и др.]. – Москва : АСТ, 2008. – 557 с.
4. *Eliezer Yudkowsky.* Future shock Levels. [пер. здійснений мною]. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sl4.org/shocklevels.html>.

Annotation

Nazarenko Maria. Futuroshock as apocalyptic presentiment of future. The article is devoted to analysis of futurology's problems as science of XXI century. Special attention is paid to description as phenomenon as "futuroshock" used by American philosopher Alvin Toffler first. The last investigations of this range of problems, especially famous transhumanist Eliezer Yudkowsky are discerned.

Keywords: *futurology, futuroshock, change, adhocracy, the level of shock*